

TIJORAT BANKLARI AKTIV OPERATSIYALARI TAHLILI

Abdurasulov Ravshanbek,
Toshkent davlat iqtisodiyot
universiteti 3-kurs talabasi

Anotatsiya: Ushbu maqolada tijorat banklaridagi aktiv operatsiyalar haqida tushuncha berib o'tilgan. Shuningdek, kreditlash tizimi, daromad olish ssuda operatsiyalari haqida tushunchalar berib o'tilgan.

Kirish so'zlar: Aktiv operatsiya, ssuda operatsiya, onkol kreditlar, fondlar, veksellar, diskont.

Аннотация: В данной статье дается понимание операций с активами в коммерческих банках. Также были даны понятия о системе кредитования, приносящих доход кредитных операциях.

Ключевые слова: Активная операция, ссудная операция, залоговые кредиты, фонды, векселя, дисконт.

Abstract: This article provides an understanding of asset operations in commercial banks. Also, concepts were given about the crediting system, income-generating loan operations.

Key words: Asset operation, loan operation, oncol loans, funds, promissory notes, discount.

Kirish.

Mobilizatsiyalashgan pul mablag'larini banklar mijozlarni kreditlash uchun va tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirishni qo'llab-quvvatlash uchun foydalaniladi. Daromad olish maqsadida bank resurslarini joylashtirish bilan bog'liq bo'lgan operatsiyalar banklarning aktiv operatsiyalari deyiladi. Bankning aktiv operatsiyalarida asosiy o'rinni ularning kredit yoki ssuda operatsiyalari egallaydi.

Tahlil va natijalar

Ssudalar berilishining ta'minotidan kelib chiqib kreditlar moddiy boyliklar, tovarlar va boshqalar bilan ta'minlangan kreditlarga beriladi. Banklarning mijozlarga beradigan ssudalari yoki kreditlarning muddatidan kelib chikib, ular muddatli va onkol kreditlar (inglizchadan on call -talab bo'yicha)ga bo'linadi. Ssudalar berilishining ta'minotidan kelib chiqib kreditlar moddiy boyliklar, tovarlar, veksellar, fondlar (qimmatli qog'ozlar) va boshqalar bilan ta'minlangan kreditlarga bo'linadi. Veksel operatsiyalari veksellarni qayd yoki hisobga olish bo'yicha operatsiyalar va veksellar bo'yicha ssudalar berish operatsiyalariga bo'linadi. Veksellarni qayd qilish deganda bank tomonidan ularni to'lash muddati tugagunga qadar veksellarni sotib olishni tushuniladi. O'z navbatida agarda mablag'lar bilan ta'minlanganlikda qiyinchilik sezayotgan bo'lsa, Markaziy bankning hududiy boshqarmalarida berilgan veksellarni qayta hisobdan o'tkazishi mumkin. Vekselni hisobga olib. bank uning vaqtinchalik egasi bo'ladi va vekselni emitent qilgan yoki uni hisobga olish uchun taqdim qilgan shaxsga ma'lum miqdorda pul to'laydi. Bu operatsiya uchun bank

mijozdan qayd etish foizi yoki diskont deb ataluvchi ma'lum foiz undiradi. Diskont - bu vekselda ko'rsatilgan summa bilan veksel egasiga to'lanadigan summa o'rtasidagi farqdir. Ba'zi davlatlarda banklar o'zlarida alohida mijozlarning kreditlash qobiliyatini o'rganuvchi ayrim korxonalar va shaxslar veksel hisobi limitini o'rnatuvchi hisob bo'yicha qo'mitalarni tashkil etadilar. Yuqorida ta'kidlab o'tilganidek, tijorat, moliyaviy va «do'stona» (bronza) vekselarini farqlash kerak. Tijorat veksellari tovar munosabatlari asosida vujudga keladi. Ular boshqa veksellarga nisbatan ishonchlidir.

Ko'pgina vekselar moliyaviy xarakterga ega, ya'ni ular broker yoki makler tomonidan hisob foizini olish uchun muomalaga chiqariladi. Bular faqat bankdan mablag'lar olish uchun mo'ljallangan «shishirilgan veksellardir». «Do'stona vekselar» - bu ikki shaxsning har qanday tovar harakatisiz bankdan mablag' olish uchun bir-birlariga beradigan veksellardir. Tadbirkorlar tomonidan chiqarilgan veksellarni «bronza» veksellari deb ham atashadi. Bankning aktiv veksel operatsiyalariga aktsept va aval operatsiyalar kiradi. Aktseptli operatsiyada bank o'zi aktseptlashtirayotgan vekselni ishonchli mijozga chiqarish huquqini beradi. Ya'ni berilgan veksel bo'yicha o'z hisobidan to'lovini kafolatlaydi. Shunday aktsept kreditdan foydalanayotgan mijoz veksel haqini to'lash uchun tegishli summani bankka to'lash majburiyatini oladi. Xalqaro miqyosda vekselar bilan bog'liq bo'lgan hamma operatsiyalar 1930 yilda qabul qilingan Jenevada tuzilgan konventsiya bilan qat'iy belgilanadi. Veksel bo'yicha beriladigan kreditdan foydalanishning muhim shakli aval hisoblanadi. Bunda veksel bo'yicha haq to'lash bevosita veksel beruvchi bilan amalga oshiriladi. Aval esa haq to'lashni kafolatlaydi.

Aktsept - aval operatsiyalarining o'ziga xos xususiyati shundaki, ular bir vaqtning o'zida ham aktiv, ham passiv operatsiyalarga tegishli bo'ladi. Bank aval veksel munosabatlarini hamda ularning boshqa banklardagi hisob-kitobini engillashtiradi. Chunki yirik avalda hisob va qayta hisoblashda mutlaq tartibda amalga oshiriladi. Bir bank tomonidan avallashgan vekselar boshqa bank tomonidan ham hisobga olinadi. «Veksel bo'yicha ssuda» operatsiyasida veksel egasi bo'lib avvalgi veksel oluvchi qoladi, bank esa uning ta'minoti ostida mijozga veksel qiymatining 50-70% miqdorida ssuda beradi. Banklar aktiv operatsiyalarining muhim turi tovarlar bo'yicha ssudalar, ya'ni tovarlarni garovga qo'yib ssuda olish hisoblanadi. Hujjatlar, variantlar (tovarlarni omborda saqlash javobgarligi bilan qilinganligi to'g'risidagi guvohnoma), temir yo'l hujjatlari, konosamentlar (yukni kemaga qabul qilinganligi to'g'risidagi paroxod jamiyatlari guvohnomasi), yuklarni tashishi to'g'risidagp hujjat bo'yicha ssudalar olish hisoblanadi. Tovarlarni bo'yicha ssudalar bank tomonidan tovarning to'liq bozor qiymatida emas balki uning bir qismi

(odatda, 50-60% dan yuqori bo'lmaydi) beriladi. Bozor iqtisodiyoti sharoitida asosiy muammo bu tovarlar realizatsiyasi, chunki ishlab chiqarilgan va jo'natilgan tovar o'z haridorini topmasligi ham mumkin. Bozor sharoitida kredit munosabatlarining ma'muriy buyruqbozlik tizimidan farqi ham shudir. Bozor iqtisodiyoti sharoitida tovarlar mo'l-ko'lhiligidagi oddiy talab emas, balki to'lovga qobiliyatli talab zarurdir. Bozor sharoitida tovar ta'minoti bo'yicha ssuda berayotgan kredit muassasalari risk qiladilar. Agar ssuda o'z muddatida qaytarilmasa, bank tovarlarni xat qilib o'z ixtiyoriga oladi, ularni sotishdan tushgan tushum hisobidan mijozning qarzini qoplaydi. Tovarlar bo'yicha ssudalar ko'pincha chayqovchilik maqsadlarida ishlatiladi.

Ko'tarilish davrida, tovarlarga bo'lgan talab o'sganda, tadbirkorlar - baholarning o'sishini hisobga olib tovarlar realizatsiyasini ataylab to'xtatib, tovar zahiralarni to'playdilar. Bu xususan, xom ashyo tovarlariga ham tegishlidir. Bu holatda ssuda tovarlarni haqiqiy realizatsiyasini tezlatmasdan, balki sekinlashtiradi hamda chayqovchilik va tovarlarni ortiqcha ishlab chiqarilishining rivojlanishiga olib keladi. Tijorat banklarining aktiv operatsiyalarining yana bir turi fond operatsiyalaridir. Turli qimmatli qog'ozlar uning ob'ekti bo'lib xizmat qiladi. Banklarning qimmatli qog'ozlar bo'yicha operatsiyalarining 2 turi ko'proq qo'llaniladi. Bular qimmatli qog'ozlarni kreditning ta'minlanganligi uchun qabul qilish yo'li bilan ssudalar berish va ularni bank tomonidan o'z hisobiga sotib olish yo'li bilan operatsiyalar o'tkazish. O'qimmatli qog'ozlar ta'minoti bo'yicha ssudalar ularning to'liq bozor kursi qiymati bo'yicha emas, balki ularning ma'lum bir qismi (60-80%) bo'yicha beriladi. O'qimmatli qog'ozlar soxta kapitalni ifodalasada, ular bo'yicha ssudalar haqiqiy tovar ishlab chiqarish bilan bog'langan jarayonga xizmat qiladi. Undan tashqari qimmatli qog'ozlardagi bank investitsiyalari ham mavjud bo'lib, bu holda bank turli emitentlardan qimmatli qog'ozlarni sotib oladi bank qimmatli qog'ozlar portfeli vujudga keladi. Bank tomonidan qimmatli qog'ozlarning xarid qilinishidan maqsad - bu qimmatli qog'ozlarni keyinchalik qayta sotish yoki kapitalning uzoq muddatga qo'yilishi yo'li bilan foyda olishdan iborat. Oxirgi yillarda respublikaning ko'pgina tijorat banklari yuqori foyda olish maqsadida, davlatning xazina majburiyatlarini ko'p miqdorda sotib olishdi. Chunki qimmatli qog'ozlarning bu turi bankka kafolatlangan daromad keltiradi. Yoozirgi kunda tijorat banklari tomonidan berilayotgan kreditlarning ta'minoti sifatida ko'chmas mulk, boshqa bank yoki sug'urta tashkilotining sug'urta kafolati ham qabul qilinishi mumkin. Tijorat banklarining aktiv operatsiyalari ichida kreditlash jarayoni asosiy o'rinni egallaydi. U quyidagi asosiy bosqichlarni o'z ichiga oladi:

- kredit olish uchun berilgan mijozning ariza talabnomasini ko'rib chiqish;
- qarz oluvchining to'lovga va kreditga layoqatliligini bank tomonidan o'rganib chiqilishi;

- kredit qo'mitasining qarori;
- kredit bitimini rasmiylashtirish;
- kredit berilishi

- ssuda va u bo'yicha foiz to'lashni bank tomonidan nazorat qilinishi. Kredit va uni to'lash jarayoni kredit shartnomasida ko'rsatilgan bo'lib, kredit va qarz oluvchi o'rtasidagi majburiyat va huquqlarni belgilab beradi. Unda kreditlashning maqsadi va ob'ekti, kredit miqdori, ssudani berish va uni to'lash muddati, kredit ta'minotining turlari, kredit uchun foiz stavkasi va boshqalar ko'rsatiladi. Ssudani to'lashni nazorat qilish bankning kredit portfelini muntazam tahlil qilish asosida olib boriladi va kreditlarning sifat darajasi aniqlanadi. Tijorat banklari tomonidan beriladigan barcha kreditlar uning kredit portfelida o'z ifodasini topadi.

Moliyalashtirish manbalariga va qarz oluvchining mintaqaviy o'rni va manziliga qarab tijorat banklarining kredit portfelini tasniflash mumkin... Tijorat banklari tasniflashni asosan milliy valyutada olib boradilar va ba'zi hollarda qayta moliyalashtirish va o'z mablag'lari hisobidan beriladigan kreditlar, masalan, Milliy bank va shunga o'xshash banklarda qattiq valyutada ham ifodalanishi mumkin... Yoozirgi vaqtda markazlashtirilgan kreditlar davlatning qarorlariga asosan ustivor tarmoqlarni rivojlantirish uchun milliy valyutada beriladi O'ayta moliyalashtirish va bankning o'z mablag'lari hisobidan beriladigan kreditlar mijoz kreditga layoqatli bo'lganda milliy valyutada yoki xorijiy davlat valyutasida berilishi mumkin. Tijorat banklari faoliyatida turli xil risklar uchrab turadi, lekin ularning faoliyatiga ko'proq kredit riski, likvidlik riski va foiz stavkasi ta'sir qiladi. Tijorat banklar faoliyatining asosii qismi kreditlar berish va shu asosda foyda olishga yo'naltirilgan bo'lganligi uchun ular faoliyatida bu risklarning salmog'i ham yuqori bo'ladi. Tasniflangan kreditlarning qaysi guruhga kirish darajasi tez sotiladigan aktivlar va yuqori likvid mablag'larning mavjudligi bilan belgilanadi. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki tomonidan 1998 yil 9 noyabrda tasdiqlangan 242-sonli "Aktivlar sifatini tasniflash, mumkin bo'lgan yo'qotishlar bo'yicha tijorat banklari tomonidan rezervlar tashkil qilish va undan foydalanish qoidasi"ga asosan tijorat banklari tomonidan beriladigan kreditlar yuqorida keltirilgan mezonlar bo'yicha "yaxshi", "standart", "substandard", "shuxbali", "umidsiz" yoki "ishonchsiz" kreditlarga tasniflanadi. Yaxshi kreditlar. Kreditning bunday sifatda baholanishi, mijozning aktivlari, ularning holati bo'yicha hech qanday gumon yo'qligidan dalolat beradi. Moliyaviy jihatdan barqaror,

xo'jalik oboroti yuqori darajada o'z kapitali bilan ta'minlangan, yuqori rentabellik ko'rsatkichlariga ega, debitor va kreditor qarzlarning aylanish muddati qisqa bo'lishi lozim. Bu kredit egalari moliyaviy barqaror xo'jalik sub'ekti bo'lib, u yuqori darajada ta'minotga ega bo'ladi. Bunda asosiy e'tiborni qarz oluvchining avvalgi faoliyatidagi majburiyatlariga munosabatiga, oson realizatsiya qilinuvchi aktivlar va yuqori likvidli mablag'lardan tashkil topgan ishonchli kredit ta'minotiga qaratish kerak. Ushbu toifadagi kreditlarda qaytarmaslik belgilari mavjud emas, banklar uchun zarar ko'rish imkoniyatlari minimal darajada bo'ladi, kreditning ta'minlanganligining (garov, kafolat va boshqalar) sifati, ta'minlanganlikka olingan mol-mulk, garov va boshqalarning tarkibida tez pulga aylanadigan aktivlar va yuqori likvid mablag'lar salmog'ining ko'pligi e'tiborga olinadi. Kredit bo'yicha olingan ta'minlanganlik (garov, mol-mulk va boshqalar) kredit summasi va u bo'yicha foiz stavkalarini to'lashga etarli bo'lgandagina kredit ta'minlangan deb baholanishi mumkin. Kredit bo'yicha barcha hujjatlar qonun bo'yicha rasmiylashtirilishi va bank zarur bo'lganda kreditni undirib olish imkoniyatiga ega bo'lishi zarur (kreditning qaytarilmaslik ehtimoli cheklangan bo'lsada) kreditning bu guruhida mijozning faoliyatidagi ikki asosiy omilga alohida e'tibor berish zarur. Bular, □ mijozning oldingi faoliyatidagi o'z majburiyatlariga bo'lgan munosabati kredit bo'yicha aniq ta'minganlikning (garov, kafolat, mulk va boshqalar) bo'lishi va uning to'g'ri rasmiylashtirilganligi.

Moliyalashtirish manbalariga va qarz oluvchining mintaqaviy o'rni va manziliga qarab tijorat banklarining kredit portfelini tasniflash mumkin... Tijorat banklari tasniflashni asosan milliy valyutada olib boradilar va ba'zi hollarda qayta moliyalashtirish va o'z mablag'lari hisobidan beriladigan kreditlar, masalan, Milliy bank va shunga o'xshash banklarda qattiq valyutada ham ifodalanishi mumkin... Yoozirgi vaqtda markazlashtirilgan kreditlar davlatning qarorlariga asosan ustivor tarmoqlarni rivojlantirish uchun milliy valyutada beriladi O'ayta moliyalashtirish va bankning o'z mablag'lari hisobidan beriladigan kreditlar mijoz kreditga layoqatli bo'lganda milliy valyutada yoki xorijiy davlat valyutasida berilishi mumkin. Tijorat banklari faoliyatida turli xil risklar uchrab turadi, lekin ularning faoliyatiga ko'proq kredit riski, likvidlilik riski va foiz stavkasi ta'sir qiladi. Tijorat banklar faoliyatining asosii qismi kreditlar berish va shu asosda foyda olishga yo'naltirilgan bo'lganligi uchun ular faoliyatida bu risklarning salmog'i ham yuqori bo'ladi. Tasniflangan kreditlarning qaysi guruhga kirish darajasi tez sotiladigan aktivlar va yuqori likvid mablag'larning mavjudligi bilan belgilanadi. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki tomonidan 1998 yil 9 noyabrda tasdiqlangan 242-sonli "Aktivlar sifatini tasniflash, mumkin bo'lgan yo'qotishlar bo'yicha tijorat banklari tomonidan rezervlar

tashkil qilish va undan foydalanish qoidasi"ga asosan tijorat banklari tomonidan beriladigan kreditlar yuqorida keltirilgan mezonlar bo'yicha "yaxshi", "standart", "substandart", "shuxbali", "umidsiz" yoki "ishonchsiz" kreditlarga tasniflanadi. Yaxshi kreditlar. Kreditning bunday sifatda baholanishi, mijozning aktivlari, ularning holati bo'yicha hech qanday gumon yo'qligidan dalolat beradi. Moliyaviy jihatdan barqaror, xo'jalik oboroti yuqori darajada o'z kapitali bilan ta'minlangan, yuqori rentabellik ko'rsatkichlariga ega, debitor va kreditor qarzlarning aylanish muddati qisqa bo'lishi lozim. Bu kredit egalari moliyaviy barqaror xo'jalik sub'ekti bo'lib, u yuqori darajada ta'minotga ega bo'ladi. Bunda asosiy e'tiborni qarz oluvchining avvalgi faoliyatidagi majburiyatlariga munosabatiga, oson realizatsiya qilinuvchi aktivlar va yuqori likvidli mablag'lardan tashkil topgan ishonchli kredit ta'minotiga qaratish kerak. Ushbu toifadagi kreditlarda qaytarmaslik belgilari mavjud emas, banklar uchun zarar ko'rish imkoniyatlari minimal darajada bo'ladi, kreditning ta'minlanganligining (garov, kafolat va boshqalar) sifati, ta'minlanganlikka olingan mol-mulk, garov va boshqalarning tarkibida tez pulga aylanadigan aktivlar va yuqori likvid mablag'lar salmog'ining ko'pligi e'tiborga olinadi. Kredit bo'yicha olingan ta'minlanganlik (garov, mol-mulk va boshqalar) kredit summasi va u bo'yicha foiz stavkalarini to'lashga etarli bo'lgandagina kredit ta'minlangan deb baholanishi mumkin. Kredit bo'yicha barcha hujjatlar qonun bo'yicha rasmiylashtirilishi va bank zarur bo'lganda kreditni undirib olish imkoniyatiga ega bo'lishi zarur (kreditning qaytarilmaslik ehtimoli cheklangan bo'lsada) kreditning bu guruhida mijozning faoliyatidagi ikki asosiy omilga alohida e'tibor berish zarur. Bular, mijozning oldingi faoliyatidagi o'z majburiyatlariga bo'lgan munosabati kredit bo'yicha aniq ta'minganlikning (garov, kafolat, mulk va boshqalar) bo'lishi va uning to'g'ri rasmiylashtirilganligi.

Standart kreditlar. Bunday kreditlar bo'yicha vaqti-vaqti bilan kreditni o'z vaqtida qaytara olmaslik sharoiti yuzaga keladi. Lekin kreditni belgilangan muddatda to'lay olmaslik bo'yicha uning to'lov muddatining uzaytirilishi bir martagina bo'lishi va kreditni va u bo'yicha foizlarni to'lay olmaslik davri 30 kundan 60 kungacha, to'liq ta'minlanmagan kreditlar uchun 30 kun bo'lgan muddatdan oshmasligi lozim. Olgan krediti standart kredit deb topilgan mijozlarning moliyaviy ahvoli odatda barqaror bo'ladi, lekin ma'lum vaqtinchalik sabablar tufayli uning faoliyatida salbiy moliyaviy holat yuzaga kelgan bo'lishi mumkin. Bunday kreditlar qatoriga yaxshi rasmiylashtirilmagan kreditlar, garov, ta'minlanganligi bo'yicha to'g'ri hujjatlashtirilmagan yoki hujjatlar etarli bo'lmagan kreditlar ham kirishi mumkin. Bu kreditlar bo'yicha 10 foiz atrofida rezerv tashkil qilinishi zarur. Substandart kreditlar. Bu guruhga kiruvchi kreditlar ularning sifati etarli darajada emasligini bildiruvchi

aniq belgilarga ega bo'ladi. Bu asosan kreditlarning bankka qaytib to'lanishida ma'lum kamchiliklar mavjudligi va kreditning ta'minlanganligi sifatida qabul qilingan boshlang'ich manbalar kreditni to'lash uchun etarli bo'lmasligi natijasida qarzni to'lash uchun qo'shimcha manbalarni topish zarurligini ko'rsatadi. Substandart kreditlar qarz oluvchining ishonchli moliyaviy ahvoli va to'lov qobiliyatining yuqori darajasi bilan himoyalangan. Bu kredit kreditning ta'minlanganligini tashkil qiluvchi manbalar ma'lum risklar bilan bog'liqligini, kreditning joriy holati bo'yicha etarli axborotning mavjud emasligi, garov hujjatlarida ma'lum kamchiliklar mavjudligi bilan xarakterlanadi. Bu kredit bo'yicha 60 kundan 30 kungacha to'lanmagan qarzlarning mavjud bo'lishi mumkin. Bu kreditlar moliyaviy ahvoli barqaror bo'lmagan, korxonaning to'lovga layoqatliligida kamchiliklar bo'lgan hollarda yuzaga keladi. Substandart kreditlar bo'yicha 25 foiz kreditlar to'lanmasligi mumkin deb xulosa qilinishi va bu kreditlar bo'yicha to'lanmagan qarzlarni qoplash uchun 25 foiz rezerv tashkil qilinishi mumkin. Shubhali kreditlar. Bu kreditlar yuqorida keltirilgan guruhlardagi kreditlarning barcha salbiy tomonlarini o'zida ifoda qilishi bilan birgalikda to'liq ta'minlanganlikka ega bo'lmagan, to'lanish ehtimoli kam bo'lgan kreditlar kiradi. Bu kreditlar bo'yicha olingan kredit yaxshi ta'minlanganlikka ega bo'lganida asosiy qarz bo'yicha foizlarni to'lash muddati 180 kundan ortiq muddatga kechiktirilgan bo'lsa, zarar ko'rish imkoniyati yuqori, biroq ushbu kreditlarning sifatiga ijobiy ta'sir ko'rsatish mumkin bo'lgan omillar mavjudligi sababli ularni yo'qotilgan deb tasniflanishi vaqtincha to'xtatiladi. Bu guruhga kiruvchi kreditlar bo'yicha 50 foizgacha rezerv tashkil qilinishi lozim. Ishonchsiz kreditlar. Bu kreditlar bo'yicha qarzlarning to'lanish ehtimoli deyarli yo'q. Agar kredit to'liq ta'minlanmagan bo'lsa, eng kamida bitta muammoli tavsifga ega bo'lsa, to'lov muddati 360 kundan oshgan bo'lsa hamda kreditni "shubhali" deb tasniflab bo'lmasa bunday aktivlar "ishonchsiz" deb hisoblanadi Bu aktivlar juda past qiymatga ega bo'lib, ularni aktivlar sifatida hisobga olib borish maqsadga muvofiq emas. Shuning uchun banklar bu kreditlarni o'z balanslarida zarar sifatida hisobga olishlari mumkin. Ishonchsiz kreditlar foyda hisobiga buning uchun foyda etmagan hollarda esa bank sarmoyasi hisobiga balansdan chiqarilishi mumkin. Bank uchun bu kreditlar zarar sifatida tasniflanishi mumkin. Bir yil va undan ortiq muddatda harakatsiz bo'lgan aktivlar, muddati o'tgan va foizlar bo'yicha qarzlarning zarar sifatida tavsiflanishi mumkin. Shu sababli bu guruhga kiruvchi kreditlar bo'yicha 100 foiz rezerv tashkil qilish lozim bo'ladi. Tijorat banklarining kredit portfelini berilgan ssudalarning ta'minlanganlik darajasiga qarab quyidagi turlarga bo'lish mumkin:

- birinchi darajada ta'minlangan,

- boshqa ta'minotga ega bo'lgan,
- to'liq ta'minlanmagan,
- ta'minlanmagan ssudalarga bo'linadi. Birinchi darajada ta'minlangan kreditlar guruhiga to'liq ta'minlangan kreditlar kiradi.

Xulosa va takliflar

Shuni ta'kidlash joizki, bugungi kunda MDHga kiruvchi davlatlar tijorat banklarining kredit siyosati mamlakat iqtisodini tezroq rivojlantirishga yo'naltirilgan. Yoozirgi vaqtda bu mustaqil davlatlarning banklari aksariyat hollarda vositachilik operatsiyalarini o'tkazish uchun ko'proq qisqa muddatli kreditlar bermoqdalar. MDHga kiruvchi davlatlarning banklari uchun lizing operatsiyalari yangi operatsiyalar turi hisoblanadi. Bu operatsiya turida banklar yoki lizing kompaniyalari ijaraga berilgan mulkning egasi bo'lib qolaveradilar. Lizing operatsiyalarini o'tkazishning bank uchun foydali tomoni shundaki, odatda ijara uchun to'lov xuddi shu muddatga beriladigan uzoq muddatli kreditlar foiz stavkasiga nisbatan yuqori bo'ladi. Bundan tashqari, bu erda mijozning to'lov qobiliyatiga ega emasligidan yo'qotish riski bo'lmaydi. Bitimda ko'rsatilgan shartlarning buzilishi yuz bergan hollarda bank ijaraga berilgan mulkni qaytarishni talab qilishi mumkin. Rivojlangan xorijiy mamlakatlarda lizing operatsiyalari keng tarqalgan. O'zbekiston va boshqa MDH davlatlarida lizing operatsiyalari kam xajmda qo'llaniladi. Hozirgi kunda lizing operatsiyalariga sharoitlar yaratish sohasida ishlar olib borilmoqda.

Foydanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Abdullayeva Sh.Z. "Bank ishi", "O'quv qo'llanma" - T.: Moliya. 2003.
2. Abdullayeva Sh.Z. "Pul kredit va banklar" O'zbekiston respublikasi Bank – moliya akademiyasi "Moliya" nashriyoti, 2000-y.
3. Azimovna, R. F. (2024). Youth Entrepreneurship and its Development Measures. Best Journal of Innovation in Science, Research and Development, 3(1), 340-343.
4. Asatullaev, X., Tursunov, B., & Mamanazarov, A. (2019). Enterprise development strategy. Text of lectures.
5. Balabanova I.T. "Bank I bankovskoye delo" Ucheb pasov piter, 2003.
6. Kolesnikov V I "Bankovskoedelo" Moskva, 4-izd "finansi I statistika" 2002 y.
7. Jarkovskaya E.P. "Bankovskaya delo" uchebnik m omega i-2004.
8. Omonovich, T. B. (2022). The Chinese Experience of Increasing the Competitiveness of the National Economy and the Possibilities of Effective use it in the Economy of Uzbekistan. American Journal of Economics and Business Management, 5(11), 325-331.
9. Tursunov, B. (2021). The role of industrial zones in ensuring the efficiency of activities in territorial competitiveness. Экономика и финансы (Узбекистан), (Спецвыпуск 4), 159-162.